

YEDEKLERİN «KAPİTALİN BÜYÜKLÜĞÜNÜ KORUMA» FONKSİYONU

Doç. Dr. Özgül CEMALCILAR

İşletmelerin faaliyetleri sonucu devre sonunda özvarlıklarında meydana gelen artış «kâr» dir.

Şahıs işletmelerinde veya şahıs şirketlerinde kâr, olduğu gibi işletme sahip veya ortaklarına dağıtılabileceği gibi sermayeye de eklenebilir. Ancak, sermaye şirketlerinde, bu şirketlerin özellikleri nedeni ile, durum başkadır. Devre içindeki faaliyetler sonucu aktif değerlerde meydana gelen ve özvarlığın büyümesini sağlayan artışın (kârın) tamamen ortaklara dağıtılmayıp bir kısmı çeşitli amaçları karşılamak üzere işletmede bırakılır. Kurulştan (veya bir zararın kapatılmasından) beri biriken bu kârlar işletmenin «kazanç üstesi»dir ve dağıtılmamış kârlar (Retained Income)» hesabında toplanır.

Dağıtılmamış kârların çeşitli amaçları karşılamak için ayrılan kısımları bu amaçları aksettirecek uygun isimleri taşıyan hesaplara aktarılır. Bu hesaplar sadece kullanılma yönünden farklı, fakat yapı yönünden aynıdır; hepsi özkaynakların birer unsurudur.

Kanun veya nizamname gereği olarak, ileride doğması mümkün olan herhangi bir zararı karşılamak, böylece **kapitalin büyüklüğünü korumak** ve işletmeyi finansal yönden zor duruma düşürmekten kurtarmak amacı ile ayrılan kazanç üstesi kısmına «yedek akçe» denir. Yedek akçenin karşılığını teşkil eden kısım belirli bir aktif olarak gösterilemez, aktifler içinde dağılıştır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi devre içindeki faaliyetler sonucu aktif değerlerde bir artış olmuş ve artışın tamamı **ortak**

lara dağıtılmayarak yedek akçe tutarına eşit olan bir kısmı işletme-
de bırakılmıştır. Bu durumla, ortakların işletmeye kapital olarak
bazı değerler koymaları arasında nitelik bakımından fark yoktur.
Dolayısıyla kapital gibi yedekler de özkaynakların bir unsurudur.
Ancak birinciler **sermaye tesisi** amacı ile kurulurken, ikinciler muh-
temel zararların meydana gelmesi halinde **birincilerin büyüklüğünü**
korumak ve işletmeyi finansal yönden zor duruma düşürmekten
kurtarmak amacı ile tesis edilirler.

Yedeklerin, tesis nedeni olan kapitalin büyüklüğünü koruma
fonksiyonunu nasıl yerine getirdiğini gösteren bir örnek aşağıda
verilmiştir. Ancak örnekte, ortaya konmak istenilen hususların
kolay anlaşılabilir hale gelmesi için mevzuattan uzak kalınmış;
vergi, ikramiye, amortisman gibi işlemlere yer verilmemiştir.

Örnek :

X işletmesinin, ileride doğması beklenen zararlar dolayısıyla
kapitalin büyüklüğüne gelecek menfi etkiyi önlemek ve işletmeyi
finansal yönden zor duruma düşmekten kurtarmak amacı ile mu-
kavelesine her yıl kârdan % 25 oranında yedek akçe ayırma ve
geri kalanı ortaklara dağıtma hükmü konduğunu kabul edelim.

Yıl : 1968

Bu işletmenin 1968 yılı başındaki durumu aşağıdaki bilânço-
da verilmiştir.

X İŞLETMESİ

BİLÂNÇO

1 Ocak 1968

Kasa ve Bankalar	150.000.—	Kapital	500.000.—
Alacaklar	50.000.—	Borçlar	300.000.—
Mal	200.000.—		
Demirbaşlar	140.000.—		
Binalar	260.000.—		
	<u>800.000.—</u>		<u>800.000.—</u>

da yedek ayırdıktan sonra kalanı ortaklara dağıtacaktır. İlgili kayıt aşağıda verilmiştir.

<u>KÂR ve ZARAR</u>	20000.—
YEDEKLER	50.000.—
MUV. BORÇLAR (Öd. Kâr Payları)	150.000.—

Muvakkat Borçlar hesabına (veya daha uygun bir hesaba) alınan 150.000 TL. değişik tarihlerde ortaklara ödenecektir.

<u>MUV. BORÇLAR</u> (Öd. Kâr Payları)	X
<u>KASA ve BANKALAR</u>	X

Kayıt şekli yukarıda verilmiş olan bu ödemeler genellikle ertesi devre içinde yapılacak ve aktiflerde toplam olarak 150.000 TL. azalma meydana getirecektir.

Yedek ayırımı ve kâr paylarının ödenmek üzere ilgili hesaba alınmasından sonra, aynı devre sonunda işletmenin durumu şöyle olacaktır :

X İŞLETMESİ BİLANÇO

31 Aralık 1968

Kasa ve Bankalar	175.000.—	Kapital	500.000.—
Alacaklar	100.000.—	Yedekler	50.000.—
Mal	325.000.—	Borçlar	300.000.—
Demirbaşlar	140.000.—	Muv. Borçlar	150.000.—
Binalar	260.000.—		
	<u>1.000.000.—</u>		<u>1.000.000.—</u>

Bu bilançoya göre özvarlıklar, 1968 yılı sonunda (1.000.000.— — 450.000.—) 550.000 TL. na ulaşmıştır.

Devre sonu ve devre başı özvarlıkları arasında görülen (550.000 — 500.000) 50.000 liralık fark, devre içindeki faaliyetlerin aktifte yarattığı çoğalmadan işletmede bırakılan kısımdır.

Sonraki yıl için durum,

Yıl : 1969

İşletmenin devre başı durumu 1968 yılı devre sonu durumu ile aynıdır :

X İŞLETMESİ
BİLÂNÇO

1 Ocak 1969

Kasa ve Bankalar	175.000.—	Kapital	500.000.—
Alacaklar	100.000.—	Yedekler	50.000.—
Mal	325.000.—	Borçlar	300.000.—
Demirbaşlar	140.000.—	Muv. Borçlar	150.000.—
Binalar	260.000.—		
	<u>1.000.000.—</u>		<u>1.000.000.—</u>

1969 yılı faaliyetleri sonucu işletmenin ulaştığı durum aşağıdaki bilânçoda verilmiştir. (Devre içinde 1968 yılına ait kâr paylarının tamamının ödendiği kabul edilmiştir.)

X İŞLETMESİ
BİLÂNÇO

31 Aralık 1969

Kasa ve Bankalar	160.000.—	Kapital	500.000.—
Alacaklar	90.000.—	Yedekler	50.000.—
Mal	400.000.—	Borçlar	300.000.—
Demirbaşlar	140.000.—	1969 yılı Kârı	200.000.—
Binalar	260.000.—		
	<u>1.050.000.—</u>		<u>1.050.000.—</u>

Bilânçoda verilen kârın, aşağıdaki kâr ve zarar hesabında gösterilen gider ve hasılat tutarlarının farkı olduğunu kabul edelim.

Kâr ve Zarar Hesabı	
785.000	985.000

Kârın tamamı işletmede bırakılırsa, işletmenin bir devrelik faaliyetleri sonucu özvarlıklarının (1.050.00 — 300.000) 750.000.— Tl.na ulaştığı görülür.

Oysa işletme, kârın % 25 i oranında yedek ayrıldıktan sonra kalanı ortaklara dağıtacaktır. İlgili kayıt aşağıda verilmiştir :

KÂR ve ZARAR	200000. —
YEDEKLER	50000.—
MUV. BORÇLAR (Öd. Kâr Payları)	150.000.—

Yedek ayırımı ve kâr paylarının ödenmek üzere ilgili hesaba alınmasından sonra, aynı devre sonunda işletmenin durumu şöyle olacaktır :

X İŞLETMESİ

BİLÂNÇO

31 Aralık 1969

Kasa ve Bankalar	160.000.—	Kapital	500.000.—
Alacaklar	90.000.—	Yedekler	100.000.—
Mal	400.000.—	Borçlar	300.000.—
Demirbaşlar	140.000.—	Muv. Borçlar	150.000.—
Binalar	260.000.—		
	1.050.000.—		1.050.000.—

Bu bilânçoya göre özvarlıklar 1969 yılı sonunda (1.050.000 — 450.000) 600.000 TL. na ulaşmıştır :

600.000 TL. tutarındaki özvarlığın 500.000 TL. kapital olarak, 100.000 TL. da yedek olarak görülmektedir. Kârın hepsi ortaklara dağıtılsa idi özvarlık, bir önceki yıl sonundaki özvarlığa eşit olacak, yani 550.000.— TL. olarak kalacaktı.

Devre sonu ve devre başı özvarlıkları arasında görülen 600.000.— 550.000) 50.000.— TL. tutarındaki fark, devre içindeki faaliyetlerin aktifte yarattığı çoğalmadan işletmede bırakılan kısım dır.

Sonraki yıl için durum,

Yıl : 1970

İşletmenin devre başı durumu 1969 yılı devre sonu durumu ile aynıdır :

X İŞLETMESİ

BİLÂNÇO

1 Ocak 1970

Kasa ve Bankalar	160.000.—	Kapital	500.000.—
Alacaklar	90.000.—	Yedekler	100.000.—
Mal	400.000.—	Borçlar	300.000.—
Demirbaşlar	140.000.—	Muv. Borçlar	150.000.—
Binalar	260.000.—		
	<u>1.050.000.—</u>		<u>1.050.000.—</u>

1970 yılı faaliyetleri sonucu işletmenin ulaştığı durum aşağıdaki bilânçoda verilmiştir. (Devre içinde 1969 yılı kâr paylarının tamamen ödendiği kabul edilmiştir).

X İŞLETMESİ
BİLANÇO

31 Aralık 1970

Kasa ve Bankalar 10.000.— Alacaklar 70.000.— Mal 320.000.— Demirbaşlar 140.000.— Binalar 260.000.— Zarar 100.000.— <hr/> <hr/> <p style="text-align: right;">900.000.—</p>	Kapital 500.000.— Yedekler 100.000.— Borçlar 300.000.— <hr/> <hr/> <p style="text-align: right;">900.000.—</p>
--	---

Bilançoda görüle zararın aşağıdaki kâr ve zarar hesabında gösterilen gider ve hasılat tutarlarının farkı olduğunu kabul edelim :

Kâr ve Zarar Hesabı	
740.000.—	640.000.—

Aktiflerde bir azalmayı ifade eden 100.000 TL. tutarındaki zarar, önceki yıllarda yedek ayrılmak suretiyle ortaklara dağıtılması önlenecek aktif büyüklüğüne eşittir. Bu kere bahis konusu olan azalma, işte bu amaçla işletmede alıkonulmuş olan aktiflerin (aynen değil tutar olarak) azalması şeklinde düşünülmelidir. Böyle olunca daha önce bu amaçla alıkonulmuş olan aktiflerin yok olması onların kaynaklarının veya başka bir ifade ile onlar üzerinde hak sahibi olanların haklarının da yok olması demektir :

<hr/> YEDEKLER <hr/>	100.000.—
<hr/> KÂR ve ZARAR <hr/>	100.000.—

Bu kayıttan sonra durum :

X İŞLETMESİ

BİLANÇO

31 Aralık 1970

Kasa ve Bankalar	10.000.—	Kapital	500.000.—
Alacaklar	70.000.—	Borçlar	300.000.—
Mal	320.000.—		
Demirbaşlar	140.000.—		
Binalar	260.000.—		
	<u>800.000.—</u>		<u>800.000.—</u>

Bu bilânçoya göre işletmenin 1970 yılı sonunda özvarlığı büyüklüğü (800.000 — 300.000) 500.000.— TL. dir.

İşletme 100.000 TL. zarar ettiği halde kapitalin büyüklüğü muhafaza edilmiştir. Bu da, yukarıda görüldüğü gibi, önceki iki yıl ayrılmış olan yedekler nedeni ile mümkün olmuştur(*).

Aynı örneği, her yıl kârın tamamının ortaklara ödendiğini, başka bir ifade ile yedeğin ayrılmadığını ele alarak yürütse idik gene aynı sonuca varacaktık. Şöyle ki;

1968 Yılı İçin :

Devre başında 800.000.— TL. iken devre sonunda 1.000.000.— olan varlıklardan arada kâr olarak beliren 200.000.— liralık kısım ortaklara verileceğinden varlıklar toplamı devre sonunda gene 800.000.— TL. na incedi. Bu durumda kârın dağıtımından sonra özvarlık (800.000.— — 300.000.—) 500.000.— TL. olacaktı ki bu da kapital hesabında görülen büyüklüğe eşittir.

1969 Yılı İçin :

1968 yılından 800.000.— TL. olarak devreden varlıklar 200.000.— TL. kâr ile gene 1.000.000.— TL. ulaşacaktı. (Burada şunu da not

(*) Yedekler zararın büyüklüğünden küçük olmadıkça bu fonksiyonu görebilirler.

etmek gerekir ki, bir önceki duruma göre 50.000.— TL. tutarında eksik aktif belki de 200.000.— TL. kâr sağlamıyacaktı). Aradaki 200.000.— liralık farkın tamamı ortaklara dağıtılsa idi varlıklar toplamı gene 800.000.— TL. na düşecekti. Bu durumda kârın dağıtımından sonra özvarlık (800.000 — 300.000) 500.000 TL. olacaktı ki bu da kapital büyüklüğüne eşittir.

1970 Yılı İçin :

1969 yılından 800.000.— TL. olarak devreden varlıklar 100.000.— TL. zarar nedeni ile devre sonunda 700.000.— TL. na düşecekti.

Ortaklar 3. şahısların varlıklar üzerindeki hakları çıktıktan sonra ancak kalan üzerinde hak sahibi olabileceklerinden kapitalin büyüklüğü (700.000 — 300.000) 400.000 TL. na inecektir. Kapitalin gerçek büyüklüğü kapital hesabında görülen rakam değil, bu rakamdır.

Bu arada, yedeklerin işletmeyi finansal yönden zor duruma düşürmekten kurtarmak fonksiyonuna da aynı örnek üzerinde kısaca değinmek mümkündür.

Bu iş dalı için standart döner oranının $\frac{4}{3}$ olduğunu kabul edelim.

Ele aldığımız işletmede 1968 yılı sonunda :

Döner aktifler :

Kasa ve Bankalar	175.000	
Alacaklar	100.000	
Mal	325.000	600.000.— TL.

Döner Borçlar : (**)

Borçlar	300.000	
Muv. Borçlar	150.000	450.000.— TL. dir.

(**) Üç bilânçoda da 300.000 TL. olarak görülen borçların döner borç olabilmesi için her yıl yeni borçlanma sonucu rakamın aynı olduğu kabul edilebilir.

Bu durumda döner oran $\frac{600.000}{450.000}$ standart oran olan $\frac{4}{3}$ e eşittir.

Eğer yedek ayrılmamış olsa idi, döner aktifler büyüklüğü aynı kalırken, döner borçlar, Muvakkat Borçların 200.000 TL. olması dolayısıyla (300.000 + 200.000) 500.000 olacaktı.

Bu durumda ise döner oran $\frac{600.000}{500.000} < \frac{4}{3}$ olacaktı. Diğer bir ifade ile işletme, borçlarını ödeme bakımından elde bulundurulması gerekli olan büyüklükte döner aktife sahip olmayacak demektir.